

„NEM VOLT EBBEN SEMMI TITKOS”

EGY KATOLIKUS IFJÚSÁGI KÖZÖSSÉG ÉLETE AZ 1950-ES ÉVEKBEN
ROZGONYI GYÖRGY ÉLETTÖRTÉNETI INTERJÚJA ALAPJÁN

1945-tel megkezdődött az egyházak és a vallásosság elleni, több évtizedes – változó intenzitású – küzdelem. Az 1948-ban hatalomra került kommunista párt kontroll alá vette az egyházak működését, és igyekezett ellenőrizni az egyéni vallásgyakorlást is. Az 1947–1948-as tanév végén államosították az egyházi iskolákat,¹ ezt követően a szerzetes tanárok iskolai keretek között nem folytathatták a pedagógiai munkájukat. Majd egy év múltán eltörölték a kötelező iskolai hitoktatást is.² Az ellenséges politikai légkörben egyre kevesebb család mert nyíltan élni a választható hittanóra (elvi) lehetőségével, és így évről évre csökkent az oktatási intézményi keretek közt vallásos nevelésben részesülő tanulók száma. Annak hatására, hogy az államhatalom erősen megnehezítette az intézményes vallásgyakorlást, sokan alternatív utakat, stratégiákat kerestek, és igen rövid időn belül találtak is. Az iskolákból menesztett szerzetesek és papok, szülők, idősebb diákok összefogtak annak érdekében, hogy a vallásos világnézetet meg tudják őrizni, a hit- és erkölcsstan alapjait tovább tudják adni a következő generációnak. A szerzetesrendek feloszlásától kezdve azok, akik intézményi háttér nélkül³ – vagyis iskolán kívül – továbbra is foglalkoztak hitoktatással, a hatalom ítélete szerint nemkívánatos, illegális tevékenységet folytattak.⁴ Így tettek

¹ Az 1948. évi XXXIII. törvénycikk rendelkezett a nem állami iskolák fenntartásának az állam által való átvétele, az azokkal összefüggő vagyontárgyak állami tulajdonba vétele és személyzetének állami szolgálatba való átvétele tárgyában. Erről többek között: *Az egyházi iskolák államosítása Magyarországon, 1948. A Lénárd Ödön Közhasznú Alapítvány évkönyve*. Szerk. SZABÓ Csaba – SZIGETI László. Budapest, Új Ember–LÖKA, 2008.

² Az 1949. évi 5. számú törvényerejű rendelet értelmében az állam és az egyház különválasztására vonatkozó rendelkezésnek megfelelően a vallásoktatás az iskolákban nem volt kötelező.

³ 1950-ben megszületett az állam és a katolikus egyház közötti megállapodás, melynek következtében az egyházat szoros állami függésbe vonták. Az 1950. évi 34. számú törvényerejű rendelet megvonta tizenhárom férfi és negyvenegy női szerzetesrend működési engedélyét Magyarországon, azaz feloszlatta azokat. Ez négy rendre nem vonatkozott: a piaristák, a bencések, a ferencesek és a Miasszonyunkról nevezett szegény iskolanővérek nyolc gimnáziumot visszakaptak.

⁴ Ld. erről WIRTHNÉ DIERA Bernadett: *Katolikus hitoktatás és elitképzés a Kádár-korszakban. Az 1961-es „Fekete Hollók” fedőnevű ügy elemzése*. Doktori disszertáció. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar (a továbbiakban: ELTE BTK), 2015. (A továbbiak-

például a nagy pedagógiai hagyománnyal rendelkező ciszterci rend⁵ budai iskolájának, a Szent Imre Gimnáziumnak egykori tanárai és a hozzájuk csatlakozó tanítványok is. Ennek a szerteágazó közösségnek a sokrétű történetét dolgozta fel Kamarás István az 1980-as évek végén végzett kvalitatív vallásszociológiai kutatásából született, alapvető szociográfiájában.⁶ Napjainkra számos tudományos igényű és/vagy személyes indíttatású laikus munka látott napvilágot, amelyek a katolikus ifjúsági közösségeknek és a cserkészmozgalomnak a diktatúra évtizedei alatti történetéhez nyújtanak fontos adalékokat, mutatják be meghatározó alakjait vagy elemzik a hatalmi szervek vonatkozó iratait, megvilágítva a korszakkal kapcsolatban sokszor idézett bűvpatakok-metaforát.⁷

Mikrotörténeti vizsgálódásom fókuszában Rozgonyi György, egy emblemikus katolikus ifjúsági vezető narratív formában előadott élettörténete áll. Gyurkával – ahogy őt sokan nevezték – otthonában mintegy tízórás élettörténeti interjút készítettem.⁸ Arra kértem, mondja el életét. Minden alkalommal szeretettel fogadott, töretlen lelkesedéssel, megkapó őszinteséggel és kellő (ön)íroniával mesélt, többször telefonon is folytatta az emlékezést. A szülői gyökerekről, gyerek- és ifjúkorából, felnőtt életéből sok, számára nyilvánvalóan fontos történetet idézett fel érzékletesen, értelmezte döntéseit, érzéseit, nekem, a kívülálló ismeretlennek. Ezért köszönettel tartozom.

ban: WIRTHNÉ DIERA, 2015.) <https://edit.elte.hu/xmlui/static/pdfs/web/viewer.html?file=https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/22384/diss.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (2020. december 7.)

⁵ Ld. erről CÚTHNÉ GYÓNI Eszter: *A ciszterci rend története Magyarországon 1945 után. A Ciszterci Rend Zirci Apátsága 1945 és 1981 között*. Doktori disszertáció. Budapest, ELTE BTK, 2014. <http://doktori.btk.elte.hu/hist/cuthnegyonieszter/diss.pdf> (2020. december 22.)

⁶ KAMARÁS István: *Bűvpatakok. A szentimrevárosi katolikus ifjúsági mozgalom története 1949-től 1961-ig*. Budapest, Márton Áron, 1992. <https://mek.oszk.hu/13000/13004/13004.pdf> (2020. december 1.)

⁷ Ld. pl. „*Illegális ifjúsági munka*”. *Cserkészközösségek a diktatúrában*. Szerk. TABAJDI Gábor. Budapest, Magyar Cserkészszövetség, 2017. (A továbbiakban: TABAJDI szerk., 2017.) <https://katakomba.cserkesz.hu/> (2020. december 18.) – IVASIVKA Mátyás – ARATÓ László: *Sziklatábor. A magyarországi katakombacserkészlet története. Visszaemlékezések és dokumentumok (1945) 1948–1988*. Budapest, Új Ember, 2003.

⁸ Az élettörténeti interjút 2019. június–júliusban és 2020. március elején készítettem a Magyar Cserkészszövetség és a Nemzeti Emlékezet Bizottság támogatásával. A dolgozatomban ebből rövidebb, hosszabb részleteket közlök idézőjelek között, külön forrásmegjelölés nélkül. A teljes interjú leirata a VERITAS Intézet – Oral History Archívumban kutatható. Itt is szeretnék köszönetet mondani Tabajdi Gábor történésznek, egykori kollégámnak az 1956-os Intézetből, aki biztatott, hogy kapcsolódjak be az *Autonóm egyházi kisközösségek működése* címmel zajló kutatásba, és munkámban tanácsaival segített.

Egy élettörténeti interjú az emlékező önmagáról felépített képét mutatja meg, vagyis az interjúalany identitását, miközben rávilágít a történesek személyes megélésre is. 1948-tól mély és gyors politikai és társadalmi változások történtek Magyarországon, amelyek az egyének identitásaiban (is) komoly feszültséget és törést eredményeztek. Számos ilyen konfliktust ismerünk az ötvenes évek kommunista diktatúrájának idejéből. Közülük az egyik nagyon jellemző ellentét abból adód(hat) ott, hogy a korábban vallásos életet élők vajon össze tudják-e egyeztetni hitüket, kultúrájukat, ambícióikat a vallásellenes politika elvárásaival.⁹ Rozgonyi György önazonosságának legfontosabb pillére a szilárd katolikus hite, narratívájának vezérfonala pedig az elköteleződése amellett, hogy a vallásos világnézet megőrzéséért, továbbörökítésért érdemes volt tenni akkor is, amikor a vallást és a vallásukat gyakorlókat üldözték.

Rozgonyi a következőkben felidézett emlékei – amelyek természetesen megélt tapasztalatokon alapulnak – a hetven évvel ezelőtti katolikus ifjúsági mozgalom fő- vagy földalatti történéseiről „szólnak”, arról, hogy az ötvenes években miként lehetett élni a legalitás–illegalitás keskeny mezsgyéjén egyensúlyozva.¹⁰ Nyilvánvaló, hogy különbözőképpen idézzük fel akár ugyanazt az általunk megélt eseményt vagy érzést, ha más és más időpontban, eltérő szituációban vagyunk. Így tehát az emlékezőtől nem a valamikori történesek „valóság-hű” megjelenítését várjuk, sokkal inkább azt szeretnénk megtudni, hogy mit tart fontosnak az emlékei sokaságából, hogyan élte meg a történelmet, miként értékeli a történesekben játszott szerepét és az ezzel kapcsolatos érzéseit.¹¹ Mint minden elbeszélte történet, ez is „a múlt olyan, az eseménytörténettel egyenértékű olvasatához segíthet hozzá bennünket, amely első-

⁹ Bögre Zsuzsanna inspiráló könyvében ötven vallásos ember élettörténetének elemzésével vázolta fel a politikai elvárás és a személyes törekvések közötti feszültség kezelési stratégiájának négy típusát. Ezek bemutatására itt nincs mód, csak megnevezésükre: a társadalmi változás nyertesei – a vallásosság elhagyói; a társadalmi változás vesztesei – a vallásosság nyílt őrzői; a társadalmi változás hasznosítói – a vallásosság elrejtői; a társadalmi változáson kívül maradók – a vallásosság nyílt őrzői. Uő.: *Vallásosság és identitás. Élettörténetek a diktatúrában (1948–1964)*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2004. – Ld. még BÖGRE Zsuzsanna – SZABÓ Csaba: *Törésvonalak. Apácasorsok a kommunizmusban*. Budapest, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség–Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány–Szent István Társulat, 2010.

¹⁰ Ld. pl. KISS Réka: Legális – illegális – féllegális. Tiltott és türt pasztoráció a református egyházban a hatvanas években. Források és a megismerés határai. In: *Hit 2018. Hagyomány, identitás, történelem*. Szerk. KISS Réka – LÁNYI GÁBOR. Budapest, L'Harmattan–Károli Gáspár Református Egyetem, 2020. 239–272. http://www.kre.hu/portal/images/kutatas/Hagyomany_identitas_tortenelem_1010_ISBN.pdf (2020. december 22.)

¹¹ Az interjú mint forrás megbízhatóságáról ld. GYÁNYI GÁBOR: *A történelem mint emlék(mű)*. Budapest, Kalligram, 2016. 249–252.

sorban nem a múlt magyarázata, hanem annak megértése szempontjából fontos.”¹² Hisszük, hogy elődeink világának megértése közelebb hozza hozzánk közös múltunkat.

Rozgonyi György édesanyja, Pöschl Aranka az első világháború végén Rimaszombatról menekült Budapestre. Hónapokig a Nyugati pályaudvaron, vagonlakásban élt az apjával, majd befogadták a székesfehérvári ciszterek, és a gimnáziumban 1920-ban leérettségizett.¹³ Földrajz–történelem szakos tanári diplomát szerzett, de pedagógusként nem tudott elhelyezkedni, végül a Fővárosi (később Szabó Ervin) Könyvtárban kapott állást. Édesapja, Rozgonyi György 1919-ben négy testvérével Zentáról menekült Szegedre a nagybátyjukhoz.¹⁴ Elkezdte az orvosi egyetemet, de tanulmányait anyagi okok miatt abba kellett hagynia. Budapestre került, és a közigazgatásban tisztviselőként helyezkedett el. A két fiatal 1930-ban kötött házasságot. 1932. december 19-én megszületett fiuk, Gyurka, 1936-ban megérkezett az első, 1942-ben pedig a második leány. A család mindig Budapest XI. kerületében – amely 1950-ig a Szentimréváros nevet viselte – lakott. 1937-ben költöztek a Móricz Zsigmond körtér sarkára, abba a lakásba, ahol aztán Gyurka élete végéig élt. „Mindenünk megvolt, jól éltünk. A vasárnapok úgy teltek, mint egy átlag polgári vasárnap: összeszedte magát a család, elment misére, hazajöttünk, megebédeltünk. A szüleim valóságosak voltak, de nem olyan értelemben, hogy különlegesen vallásosan neveltek volna minket. Megtanítottak imádkozni, elmondták, amit tudni kell egy gyereknek Jézusról, Istenről. És viszonylag nyugodt életünk volt a háborúig.” Komolyabb veszteségek nélkül vészelték át a háborút, ám az infláció, a B-listázás réme egyre nehezebbé tette a család életét, majd a cserkészmozgalom és a szerzetesrendek felszámolása, az egyházi iskolák államosítása a gyerekek mindennapjaiba is keményen beleszólt.

Gyurkát tanulmányai is a XI. kerülethez kötötték. A Váli úti általános iskolában kezdte a tanulást, a cserkészkedést pedig a 433-as Szent Bernát kiscserkész csapat-

¹² Uő.: *Emlékezés, emlékezet és a Történelem elbeszélése*. Budapest, Napvilág, 2000. 136.

¹³ A nőnevelés történetéhez apró adalék, hogy a székesfehérvári ciszterci főgimnáziumban 1920-ban három lány is érettségi vizsgát tett. Ők vélhetően magántanulók voltak, talán még az órákra is bejárhattak, de nem ülhetek egy padban a fiúkkal, többnyire csak kísérettel látogathatták az iskolát. Mindezt annak fényében kell értékelnünk, hogy a középiskolai koedukáció csak az 1960-as évektől kezdve vált általánossá a középiskolákban.

¹⁴ Trianon társadalomtörténetéről ld. ABLONCZY Balázs: *Ismeretlen Trianon. Az összeomlás és a békeszerződés történetei 1918–1921*. Budapest, Jaffa, 2019.

ban, a később országos hírnévre szert tett fiatal novícius, Kölley György¹⁵ vezetése alatt. Gyurka a családi kapcsolatoknak és a földrajzi közelségnek köszönhetően a ciszterci rend által vezetett Szent Imre Gimnáziumban tanult tovább. Az intézmény Gyurka és társai életében, jellemük formálódásában meghatározó szerepet töltött be. Kiemelkedő tanáregyeniségekkel találkoztak itt, és az emlékek tanúbizonysága szerint a legtöbb egyházi iskolához képest nagyobb szabadságot élveztek. Itt „nagyon könnyű volt diáknak lenni, mert még a szigorú tanárok is lezserek voltak. Az osztályfőnököm, egyben a lelkiatyám, egy nagyon komoly lelki életet élő szellemi ember volt, Schilling János Roger.¹⁶ Nagyon értett a nyelvünkön, mindent meg lehetett beszélni vele. De a többi tanár is nagyon emberi volt.” Gyurka – ahogy belépett a gimnázium kapuján – csatlakozott a 25. számú Szent Imre cserkészcsapathoz, amelyet Golenszky Kandid¹⁷ hittantanár vezetett. Mindössze két évet cserkészkedhetett, mert az 1946 nyarán elszenvedett balesete hosszú időre ágyhoz kötötte. Mire teljesen felépült, a cserkészmozgalmat feloszlatták.

A vallásoktatás kiszorítása fokozatosan történt a gimnáziumban. Az első évben még volt hittanóra, de párhuzamosan, az osztályfőnöki órán kommunista fiatalok agitáltak, és próbálták őket „a balos szellembe átvezetni” – kevés sikerrel. Gyurka annak kapcsán, hogy miként fogadták a fiúk az ideológiai váltást, egy olyan történetet idézett fel, amely jól rávilágít a kettősségre: egyszerre a kamaszok nemtörődömségére és elkötelezettségére, illetve a renitensekkel szembeni hatalmi reakcióra. „Férfiásan megmondom, hogy nemigen törődtünk vele [az agitátorral]. Tudniillik ez nem keményen zajlott. Például elküldtek hozzánk egy rendkívül erőszakos hölgyet, aki körülbelül hetedik gimnazista lehetett. (Ő aztán az állami biztosító vezérigazgatói székéig futott föl pártvonalon.) Ez a rendkívül agilis hölgy tartott szemináriumot nekünk. És hát a tanárok behunyták a szemüket, még az új tanárok is, amikor az

¹⁵ Kölley György (1919–2005), katolikus pap és cserkészvezető. 1945 májusától 1946 júliusáig a kiscserkészek országos vezetője. 1946 szeptemberében szovjet hadbíróság nyolc év börtönbüntetésre ítélte, ebből öt évet a Gulagon raboskodott. 1954-ben tért haza, befejezte teológiai tanulmányait, majd 1956 nyarán pappá szentelték. Dunabogdányban lett hitoktató. 1961-ben ismét letartóztatták és három év börtönbüntetésre ítélték. 1969-ben emigrált, Svájcban, majd az NSZK-ban élt. 1970-től az európai magyar cserkészkerület vezetője. A rendszerváltás után Leányfalura költözött. Ld. KÖLLEY György: *Értetek és miattatok. Egy magyar cserkészvezető visszaemlékezései*. Szerk. Bank Barbara – Soós Viktor Attila. 3. bőv. kiad., Leányfalu, Faluház és Ravasz László Könyvtár, 2017.

¹⁶ Schilling János Roger (1901–1962), ciszterci pap. Az 1926–27-es tanévtől az államosításig a rend budai gimnáziumában német és latin nyelvet tanított. 1942-től a budapesti Pázmány Péter Egyetem magántanára, kutatási területe a magyarországi német betelepítések története. 1951-től papi tevékenységet nem folytathatott, megélhetését műszaki rajzolóként biztosította.

¹⁷ Golenszky Kandid János (1913–1977), ciszterci szerzetes, tanár. 1940-től a rend budai gimnáziumában hittantanár és cserkészvezető. 1951-től haláláig a budapesti Ulászló utcai Szentlélek-kápolna vezetője.

osztálynak a nagyobbik része szép csendesen kisomfordált erről a szemináriumról. És akkor az egyszerűség kedvéért az Ulászló utcai kápolna – akkor már ott volt az osztályfőnökünk lelkész – lelkészi lakásában meglátogattuk Schilling János Rogert, és utána szépen visszamentünk a következő magyarórára. Szóval így zajlott a csendes ellenállás. Ugyan ezeket nem torolták meg, de a Lukács nevű igazgató¹⁸ megjegyezte, hogy kik voltak a hangadók, és húsvét táján kisöpörte őket, úgy, hogy lehetőleg ne tudják befejezni az iskolaévet.” Ennek az átmeneti időszaknak hamar vége lett.

A kitiltott ciszterek már 1949 őszén úgy látták, aktívan kell fellépni a kommunista párt ideológiai terrorjával szemben, és létfontosságú, hogy a megszűnő iskolai hitoktatást valamilyen módon pótolják. A rend Barlay Ödön Szabolcs¹⁹ szerzetest, a gimnázium tanárát jelölte ki arra, hogy a XI. kerületben, a Szent Imre-plébánia keretében megszervezze az ifjúság hitoktatását. Ennek az elsősorban magánlakásokon zajló mozgalomnak lett egyik tehetséges és befolyásos vezetője Rozgonyi György. Ezt a tevékenységet a pártállam illegálisnak minősítette, miközben sem Gyurka, sem a rábízott fiatalok nem érezték annak, pontosabban – már elővigyázatosságból is – arra törekedtek, hogy tevékenységük minél inkább látható legyen a külvilág számára. A katolikus közösségben való együttlét szükségessége, a cserkész hagyományok tisztelete és gyakorlati alkalmazása, a rendszeres természetjárás jellemezte őket – ezek egyike sem volt jogszabályba ütköző.

Gyurka 1951-ben a már államosított – József Attila nevét viselő – gimnáziumban érettségizett. A Budapesti Műszaki Egyetem Általános Mérnöki Karán folytatta tanulmányait, de ezt két év után abbahagyta. Tervező vállalatoknál volt technikus, majd több fővárosi kerületi házkezelőségen is dolgozott.

¹⁸ Lukács Sándor volt a József Attila Gimnázium igazgatója 1949–1953 között.

¹⁹ Barlay Ödön Szabolcs (1919–2018), ciszterci szerzetes, paptanár, irodalom- és egyháztörténész, cserkészvezető. 1949-től a fiatalok földalatti hittanoktatásával foglalkozott, ezért 1958-ban letartóztatták. Két évig internálótáborban volt Tökölön. Szabadulása után megpróbálta folytatni korábbi munkáját, de 1961-ben ismét letartóztatták, és koholt vádak alapján nyolc év börtönbüntetésre ítélték. 1963-ban szabadult. 1951–1983 között papi tevékenységet nem végezhetett. Rézkarcügynökként dolgozott húsz éven keresztül. Megnősült, három gyermeke született, később (1983-ban) egyházi engedéllyel visszavették a rendbe. Irodalomtörténeti pályája az Egyetemi Színpadon tartott estekkel indult. Barlay honlapja: <http://www.inditlak.hu/>

RÉSZLET AZ ÉLETTÖRTÉNETI INTERJÚBÓL

– *Kőrösi Zsuzsanna: Emlékei szerint hogyan indult az illegálisnak kikiáltott ifjúsági munka itt, a XI. kerületben?*

– Rozgonyi György: 1949 őszén a zirci apát²⁰ megbízta az egyik fiatal tanárt, Barlay Szabolcsot – aki egy rendkívül agilis, a harmincas évei elején járó tanár volt –, hogy szervezze meg a hitoktatást itt, a Szentimrevárosban, illetve inkább úgy mondom, hogy a Szent Imre-plébánia területén. [...] Barlay atya összeszedte a régi cserkészeket, akikről tudta, hogy annak ellenére, hogy megszüntették a mozgalmat, még futnak és viszik a kisebbeket.

– *Mondana neveket?*

– Visontai Jóska, Gosztöny Géza, Luka Laci, Sólyom Pista, Kolozsvári Pista, Dékány Sándor. Elég sokan voltak. Ábrahám Lajos, Nobilis Gábor, Gertner Laci. Azt lehet mondani, hogy pillanatokon belül kiépített egy hálózatot. Az egész úgy indult, hogy a legutolsó egyházközségi táborban, Zamárdiban, összegyűjtötte a kiscserkészeket, és kisebb csoportokba osztotta szét ministránskörök címén, és hívott nagyobb fiúkat, az osztályunkból is többeket, köztük engem. Barlay engem nem ismert közelebbről, de látta, hogy tudok segíteni. [...] És itt a ciszterci templomban az egyik toronyban volt egy kis közösségi terem, és ott gyűltünk össze 1949 szeptemberében.

Én akkor harmadikos gimnazista voltam, és rám bízott öt-hat emberkét. Nem volt egy zseniális elosztás, szerintem kalapból húzta ki, hogy ki kit kap. Én megkaptam az egyik párhuzamos osztályba járó velem egyidős fiút, utána kaptam egy nálam két évvel fiatalabbat, és még három vagy négy öt-hat évvel fiatalabbat. Ez volt egy csoport. Azzal kezdődött, hogy az, aki velem egyidős volt, egyből kimaradt. De a többiekkel akkor még az volt a feladat, hogy ministrálni tanítsam meg őket – így ez egy ministránskör volt. Aztán jött, hogy el kéne vinni őket egy kicsit kirándulni. Esetleg egy kis nyári tábor is belefér, egy pár napos, de ezt csak úgy elhintette az atya. Nekünk, nagyoknak tartott három-négy hetenként egy-egy lelkigyakorlat-formát, és akkor elmondta azt is, hogy mit lenne célszerű csinálni a következőkben.

– *Miket mondott? Fel tudja idézni?*

– Nem vázolt föl kereteket. Nem azt mondta, hogy csináljátok, amit a cserkészetenél tanultatok, csak olyan feladatokat javasolt, amikhez mindez kellett. Vigyük el kétnapos kirándulásra hétvégén a gyerekeket. Ahhoz meg kellett tanítani a gyerekeket sátrat verni, tüzet rakni úgy, hogy ne gyújtsuk föl az erdőt. Meg kellett tanítani, hogy mi van akkor, ha szomjas vagy, hol találsz innivalót, és azt hogy találod meg,

²⁰ Endrédy Vendel (1895–1981), ciszterci szerzetes, 1939-től haláláig zirci apát, akit 1951-ben a Gröszperben tizennégy év börtönbüntetésre ítétek.

térkép, ilyesmi. Azt, amit a cserkészetnél gyakorlatban mind megtanultunk, azt alkalmazni kellett. Mert a tíz–tizenhat év közötti korosztály nem feltétlenül fogékony arra, hogy hetenként egyszer összejöjjen egy lakásban, és ott ministrálni tanítsák, és semmi több. Tehát kellett valami többet adni. Akkor a cserkészetben tanultunk különböző közösségi játékokat, szobajátékokat is, szabadtéri játékokat, labdajátékokat, számháborút... Ezeket szépen lassan elkezdtuk alkalmazni. Nem kifejezetten cserkészetet akartunk csinálni, hanem a cserkészetnek az eszközeivel meg akartuk tartani a gyerekeket. És ez többé-kevésbé sikerült. [...]

– *Mit jelent az, hogy megtartani a gyerekeket?*

– Együtt tartani azért, hogy megtarthassuk őket Jézusnak, tehát nem is az egyháznak. Megtartani az istenhitet. De ahhoz, hogy valamit valaki megtartson, először magáévá kell, hogy tegye. Tehát először az alapokat kellett megadni. Ez vezetett oda, hogy a következő évben már hittant tanítottunk. Először úgy, hogy az atya gőzerővel gyártott – elegánsan úgy nevezném – szamizdatokat. Kisebb, pároldalas broszúrákat arról, hogy a különböző korosztályoknak hetenként mit kell tanítani. Nagyon sokat dolgozott. Két frissen felszentelt cisztert, Szita Árpádot meg még egy novíciust vett maga mellé segítségnek.

Aztán már módszeresen átszerveztük magunkat úgy, hogy tisztább korosztályok legyenek. Ekkor a még létező régi hittankönyveket használtuk. Később az állam engedélyezett korlátozott mértékben új hittankönyvkiadást, de csak a plébánia kapott pár példányt, és abból sikerült nekünk is kapni egy-egy példányt. Ez azt jelentette, hogy egy-egy vezetőnek maximum egy példány jutott, és az ment kézről kézre. Kicsit úgy ment ez, mint a régi latintanároknak az orosztanárság az államosítás után, amikor a latin helyett hirtelen orosz kellett tanítaniuk. Akkor ők két-három leckével voltak előre, és úgy tanítottak, és kértek számon. Körülbelül mi is így voltunk...

– *Meséljen arról, hogy maga hogyan csinálta!*

– Az első év még úgy telt el, hogy időnként az atya az összes érdekeltségi körébe tartozó nagyfiút összegyűjtötte lelkigyakorlat címén, és volt egy-két olyan összejövetel is, ahová a gyerekeinket is elhoztuk. [...] Az első év végére viszont úgy láttam, hogy mivel sokan lemorzsolódtak, gyakorlatilag kevesen vagyunk ahhoz, hogy igazán élni tudjunk, úgyhogy mondtam a gyerekeknek, hogy egy-két havert nyugodtan elhozhatnak. Így aztán a következő évet dupla létszámmal kezdtük. Aztán elvittem őket nyáron kirándulni, csináltam nekik egy ötnapos táborot a Velencei-tóhoz. [...] Azért oda, mert apám nagyon ellenezte a dolgot. Apám féltette az állását. Ő tisztviselő volt, tehát függött a mindenkori államhatalomtól – nevezzük így, elegánsan. És még el is akarta tartani a családját. Akkoriban nagyon sok embert B-listázás címén kirúgtak a közigazgatásból. [...] Apám azt még eltűrte, hogy eljárók a gyerekekhez, de nem rajongott érte. A táborozás is azért volt a Velencei-tónál, mert ott volt a tel-

künk, faházzal, ahol átvészeltük a háború végét is. És oda bármikor lemehettem. Azt persze nem mondtam neki, hogy nem egyedül megyek, hanem a gyerekekkel, bár szerintem tudta, csak behunyta a szemét, mert az apám volt, de hülye nem volt. [...]

Tehát a Velencei-tó partján álló faház volt a támaszpontunk. Öten voltunk. És igyekeztem megtölteni tartalommal ezt az öt napot. Elmentünk egy többnapos kirándulásra a szemközti oldalra, a Meleg-hegyre. Béreltünk egy háromszemélyes ladikot három napra, abba beszálltunk öten az összes tábori fölszereléssel. Nem is volt semmi probléma addig, amíg nem értünk a tó közepére, amikor egy hatalmas vihar kerekedett. Enyhén szólva túl volt terhelve a csónak. Közben kiderült, hogy az egyik gyerek nem tud úszni. Gyakorlatilag úgy értünk át a túlsó partra, hogy a legnagyobb fiú meg én hátul tartottuk mellig érő vízben a csónakot, egy evezett, mert egy pár evező volt, és amikor meghúzta az evezőt, akkor előretoltuk a csónakot. És az a gyerek, aki nem tudott úszni, egy vödörrel lapátolta ki a vizet a csónakból, amit a vihar bevert, és közben nagyon sírt. [...]

Akkoriban jegyre ment minden. Vittünk magunkkal lisztet, és a szomszéd néni megsütött egy hatalmas, három napra való cipót. Mire átértünk a túlsó partra, annyira kimerültünk, hogy nekiálltunk ebédelni, és rögtön megettük a háromnapos cipó-mennyiség felét. Zsíros kenyér volt az ebéd, különösebb luxus nem volt. Az Angelika-forrásnál vertük fel a sátrunkat. Egyiknek a feje lógott ki belőle, a másiknak a lába, amíg eső nem esett, addig nem is volt baj. És még sötét sem volt, mert útközben találtunk egy eldobott sütőtőkfélét, és abból valamelyik srác csinált töklámpást, és abban égett egy olajmécses. Nemrég idézte föl nekem Veress Gábor az emlékeit, hogy amikor kiállítottuk éjszakai őrségre, mennyire félt. [...] A ladikos élményeink akkora port vertek föl a többiek körében, hogy a következő évben meg kellett ismételnünk, de akkor már voltunk vagy tízen. Mindenki a Velencei-tóra akart jönni.

– *Gimnazista önmagáról korábban azt mondta, hogy „nagyon félszeg kis emberke voltam”. Mi történt, hogy másfél év elteltével ilyen veszélyes túrát vállalt?*

– Ez ösztönösen ment, alakult. Ragaszkodtak hozzám a gyerekek, és ez segített. Az ember, akiket kedvel, azokért sok mindent megtesz. És én tudtam, hogy mit hogyan kell csinálni, hogy jól érezzék magukat.

– *1952-ben függetlenedtek Barlay Szabolcstól. Hogy emlékszik, ez miként történt?*

– Amikor megszüntették a szerzetesrendeket, és internálták a szerzeteseket, de nem lehetett tudni, hogy ebből két hónap lesz vagy Szibéria, az atya egyre idegesebb lett és kapkodott. Nem akarom Szabolcs atyát megbántani, Isten nyugosztalja [...], de az atya túlfűtött ember volt. Nagyon komolyan vette a dolgát, de túlpörgette magát. Annyira hangoztatta az egésznek az illegális voltát, hogy attól féltünk, hogy ezzel hívja föl ránk a figyelmet. Tisztában voltunk azzal, hogy mindenhova épülnek be emberek, és természetesnek tartottuk, hogy egész biztos közénk is beépítenek

olyat, aki viszi-hordja a híreket az akkori ÁVÓ felé. [...] Emlékszem, hogy az atya egyszer összehívott minket az Edömer utcába, az egyik lakásba. Tíz-tizenötünket, akik már akkor több csoportot vezettünk, és azt mondta, hogy „ne féljete, nem árulak el benneteket, hogyha elvisznek”. Visszagondolva, ezzel ijesztett meg minket. És akkor a társaság nagyobbik része, jómagam is, úgy döntött, hogy megbeszéljük vele, hogy mi inkább külön csináljuk, nélküle. Hát nem örült neki, engedetlenségnek tartotta. [...] Egyenként leült velünk, hogy tényleg így akarjuk-e? Megmondtuk neki, „ne haragudjon atya, én is félek, de abbahagyni nem akarom, csinálom egyedül”. Az volt a mániája, hogy akkor más paphoz se csatlakozzunk. [...] Ember volt ő is. Ő alkotta az egészet, akkor ne más fölözze le, amikor már kész van.

– *Maga hogy folytatta a munkát?*

– Utána egy olyan időszak következett, amikor a szerzetespapok el voltak lehetetlenítve, összeszedték, egy-két hónapra internálták őket, amíg el nem döntötték, hogy mi lesz velük. És akkor ő is elbujdokolt, és amikor visszajött, akkor újrászervezte azokat, akik megmaradtak nagyfiúk, nagylányok, és vitte tovább a saját vonalát egészen '61-ig kisebb-nagyobb megszakításokkal – de az már az ő története.

Mi pedig egymást ismerve, de külön-külön, időnként összecsoportosulva, kisebb-nagyobb közösségekben csináltuk azt, amit ő akkor megkívánt tőlünk. Természetesen nem voltunk teológusok, és nemcsak Krisztushoz, hanem az egyházhoz való kötődésünket is valamilyen módon tartani akartuk, ezért alakult ki az, hogy a társaságok mellett voltak „vendégpapok”. Tehát nem a pap irányított, és adta meg, hogy mit kell csinálni, hanem a civil kérdezte meg, hogy adott helyzetben mit csináljunk, és arra kapott választ. Én két papot kértem meg a ciszterek közül, az egyik volt az Arató Miklós,²¹ papi nevén Orbán, a másik a Keszthelyi Feri Jeromos,²² aki később váci püspök lett. Arató Miklós feketén foglalkoztatott káplán volt az Ulászló utcai Szentlélek-kápolnában. És a Kosztolányi Dezső tér sarkán lakott albérletben. Keszthelyi Feri pedig hivatalosan Nagytétényben volt kinevezett káplán. Mi gyakorlatilag a gyerekeknek a lelki gondozását bíztuk hol egyikre, hol másakra. Táborokba is meghívtuk őket, el is jöttek egy-két napra, segítettek, amit tudtak, miséztek és gyóntattak, lelkigyakorlatot is csináltak, meg volt olyan is, hogy latrinát ástak. Mikor mire volt szükség. A pap, akit mi bizalmunkba fogadtunk, az volt az agy, és mi voltunk a kéz.

Egy darabig használtuk a régi brosrákat, de közben nőttek a gyerekek, egyre több generációt vettünk föl, alulról és felülről is, tehát bejöttek érettségizők, egyetemisták

²¹ Arató Miklós Orbán (1923–2013), ciszterci szerzetes pap. Jogi tanulmányokat végzett, majd 1951-es felszentelése után Szentimrévárosban, majd Nagytétényben, később a Baross Gábor-telepen káplán. A rendszerváltás után a pécsi ciszterci rendház főnöke lett.

²² Keszthelyi Ferenc Jeromos (1928–2010), ciszterci szerzetes pap. 1952-ben Nagytétényben, 1953-tól Budafokon káplán és hitoktató. 1992–2003 között váci megyés püspök.

is a csoportba, amikor én már olyan huszonéves voltam. Ezeknek mind más és más kellett. És itt tudtak ezek a papok besegíteni. A napi hittankönyveket használtuk minden korosztályban, egyedül a tizenhét–tizennyolc év fölötti korosztály – akik már az apologetikát meg a hivatalos hittankönyveket kinőtték – kapott brosúraoktatást. Kértünk a két atyától egy fél évre, háromnegyed évre való útravalót írásban, de aztán ők soha nem ellenőrizték, hogy mi azzal mit csináltunk. Ez a szimbiózis nagyon jól működött. És volt még Havass Géza²³ bácsi, aki Barlay helyett általános szellemi vezető volt. Őt nagyon szerették a fiatalok. De ő úgy került ebbe, mint Pilátus a krédóba, esze ágában sem volt foglalkozni gyerekekkel. De folyton mentek hozzá, és nem küldhette el őket. És az a kép alakult ki egy külső szemlélőben – értjük a barátainkat a Fő utcán –, hogy ő a vezető. Holott nem. Egyszerűen arról volt szó, hogy ahogy mi megkértük a Keszthelyi Ferit meg az Arató Miklóst, hogy tanácsaival segítsen bennünket, hozzá gyakorlatilag a kerületben mindenki fordult, a barlaysták is, meg mi is, én magam is. Rendszerességgel az Aratóhoz és a Keszthelyihez fordultunk, de ha valami olyan volt, amit nem velük akartam megbeszélni, hozzá mentem.

– *Tud példát felidézni?*

– Hogy csak egy saját problémát mondjak. Hogy jön össze a Szentháromság, hogy Szentháromság és mégis egy? Jó, ezt leírják a brosrák is, leírja több kötetben a teológia is, de attól ez semmivel sem lesz érthetőbb a laikus számára. És ő rendkívül logikusan oldotta meg, és azt mondta, hogy ez hittitok. Hittitok. Ezt megmagyarázni nem tudjuk, majdnem, hogy azt mondta, hogy ez benne van a csomagban, és azt vagy elfogadjuk mindenestül, vagy nem, de sehogy nem lehet kimazsolázni, hogy ez tetszik, az nem tetszik. Nem így mondta, de ez jött ki belőle. Én mondtam, jó, rendben van. És az érdekesebb az volt, hogy amikor a tizenhat–tizenhét éveseknek elmondtam ugyanezt, akkor ők is elfogadták, hogy ennek ez a megoldása, lépünk tovább, beszéljünk másról. [...]

Mindig másnak a lakásán jöttünk össze, és mindig ugyanabban az időben. Megvolt, hogy csütörtök délután öt órakor gyűlés lesz például Palinál. Akkor csütörtökön odajött mindenki, aki hozzám tartozott. Amikor már túl sokan voltunk, akkor a nagyobbak közül egyet-kettőt, később hármat, aztán később még többet kiválasztottam, és rájuk bízam azokat, a pár évvel kisebbeket, akik már egy-két éve velem voltak. Az volt a lényeg, hogy egy csoportban egy korosztály legyen. Ha kevesen voltak egy csoportban, hárman vagy négyen, akkor mondtam a gyerekeknek, egyet-

²³ Havass Géza (1913–2001), római katolikus pap. 1943–1949 között püspöki titkár Szegeden, majd Budapesten különböző plébániákon káplán. 1957-ben visszarendelték Szegedre, de ifjúsági kapcsolatait megőrizte. 1961-ben letartóztatták. 1963-ban szabadult. Önéletrajzát ld. https://www.ujszegediplebania.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=268:havass-geza&catid=34:csoportjaink&Itemid=71 (2020. december 20.)

kettőt még hívjatos az osztályból. Ez úgy történt, hogy kiválasztottuk a gyereket, és mielőtt meghívtuk magunkhoz, azzal a fiúval, aki ajánlotta, elmentünk az illető szüleihez, és elmondtuk, hogy mi ezt és ezt csináljuk, és szeretnénk meghívni a gyereket. Aztán a szülő – általában reszketve – azt mondta, hogy igen. Egy-két eset volt, amikor nemet mondtak, de ott is volt olyan, hogy a gyerek titokban nagyobb alkalmaakra eljött hozzánk. [...]

– *Volt valamiféle képzés?*

– Megint csak visszatérek a cserkészlet eszközeire, ezek az emberkék, akiket megbízom, tapasztalatból fölszedték magukra nagyjából ugyanazt, amit én is tudtam, gyakorlati dolgokat, a sátorverést, táborúzhöz énekeket, tréfákat, számháborút, tábori riadót, főzőcskélést. Ezeknek mind birtokában voltak. Aztán egy idő után voltak vezetőképző tanfolyamok is, de nem rendszeresen. Időnként a baráti társaságokból összeröfentünk páran nagyok, és megbeszéltük, hogy akkor csinálunk közösen vezetőképzőt, amikor te majd ilyen témával, te meg olyan témában adsz elő. Nekem általában szociológiai, pszichológiai témáim voltak, meg a gyakorlati dolgokról beszéltem, hogy hogyan kell egy tábor megszervezni, hogy számítom ki, hogy mennyi élelmiszer kell, hogy csinálom meg a tábor költségvetését? Utána ezek a társaságok szétváltak, és külön mentek tovább. [...] Tehát csináltuk tovább, külön-külön párhuzamosan, de egymásról azért nagyon tudva, és időnként össze is futva dolgoztunk. [...] Úgy gondoltuk, majd szólnak, ha valakinek nem tetszik. Nagyon sokan tudtak rólunk. A József Attila Gimnáziumban is tudtak róla tanárok, olyanok, akik nemhogy patronáltak minket, hanem még a gyerekeik is hozzánk jártak.

– *Hogy került kapcsolatba az egyetemi turistacsoporttal?*

– Eredetileg elektromérnöknek jelentkeztem. Már gyerekkoromban nagyon sokat foglalkoztam elektromossággal, tizenkét éves koromban kis villanymotorokat gyártottam bádogdobozból. Érettségi után jelentkeztem egyetemre, sikerült a felvételim, de hely hiányában nem vettek föl a Villamosmérnöki Karra, hanem átirányítottak az Általános Mérnöki Karra, amiről azt sem tudtam, hogy micsoda. Két évig csináltam, aztán annyira utáltam, hogy abbahagytam. Ezt csak azért mondom, mert amikor éreztem, hogy nem megy az egyetem, akkor megpróbáltam lazítani, és átadtam az egész ministránstársaságot egy másik fiúnak. Aztán, amikor láttam, hogy nem megy neki, és széthúz az egész társaság, akkor újraszerveztem az egészet, és attól kezdve ment tovább egészen 1961-ig. [...] Az egyetem, sajnos, nem ment tovább, úgyhogy aztán elmentem dolgozni helyette technikusként. Először kutatóintézetbe, később tervezőintézetbe, de az már egy későbbi dolog. A lényeg az, hogy egy év kihagyással ugyanúgy, ugyanolyan keretek között és a régi lehullott embereket is összeszedve folytattam ezt az egészet.

És hogy a kérdésre válaszoljak: már elsőéves egyetemista koromban kezdtem járni az egyetemista turistákkal. Ott fölfedeztem pár gimnáziumi ismerőst, nem barátságban van Barlay két régi cserkészvezetője is, és megismertem még egy ifjút, akit a jezsuiták neveltek, úgy hívták, hogy Mécs Imre.²⁴ És láttam, hogy ezek a fiúk milyen jól érzik magukat. Hoppá, akkor behozom ide a gyerekek közül a nagyobbakat! Szépen beépültünk ebbe a turista szakosztályba. Ez azért is volt jó, mert a táborainkat, túráinkat intézményesen tudtuk szervezni, mellette pedig megvoltak heti rendszerességgel a hittanórák kiscsoportonként. A turistaszakosztályokban minden hónapban volt egy nap gyűlés, amikor programot ismertettek, és voltak turistatovábbképzési lehetőségek, versenyek előkészítése meg természetjáró ismeretek. Majdnem ugyanaz, mint a cserkészetnek a gyakorlati része. Kaptunk vasúti kedvezményt, és egy kis idő múlva alakítottunk ott a turistaszakosztályon belül egy ifjúsági alosztályt, ami kizárólag mi voltunk. Annak én voltam a megbízott vezetője. Fölről megbíztak, bélyegzővel, némi költségvetéssel.

1955-ben már annyira fölbátorodott a társaság, mármint a sajátjaim, hogy – régen így mondták volna – rajtábort szerveztünk. Tehát csináltunk minden évben egy nagycsoportos tábort. Egyhetest, tíznapot, kéthetést – mikor hogy sikerült időben meg pénzben. És ugyanakkor egy három-négy-öt napos tábort csináltak a kiscsoportok is még saját maguknak valamikor a nyári szünetben önállóan.

– *Mesélne egy ilyen nevezetesebb táborról?*

– 1955 júniusában csináltunk egy nagyobb tábort a Mátrában, Szurdokpüspöki fölött. Harminc-negyvenen lehattunk. Teljesen bevadult a társaságnak a kisvezetői rétege, pontosabban Vojnits Pali és Hertelendy Miki. Közölték velem, hogy valamiféle keretet kell ennek adni, úgyhogy az egyszerűség kedvéért a szakosztállyal vetesünk harminc-negyven khakisznú inget, ők meg kitaláltak egy Hungária-jelvényt,²⁵ azon kívül egy gyopáros jelvényt, kis hímezett valamit, amit részben saját költségen, részben a szakosztály költségén hímeztettek meg gyönyörű szépre, amit föl kellett varrni erre az egyszerű „turistasznú” ingre. Szerencsére khakisznú nadrágot nem lehetett kapni, mert még csak az hiányzott volna a végleges lebukáshoz. És utána

²⁴ Mécs Imre (1933) 1956-ban a Budapesti Műszaki Egyetem hallgatójaként szerepet vállalt a forradalomban. 1958 nyarán letartóztatták, majd halálra ítélték. 1959-ben az ítéletet életfogytiglanra változtatták. 1963-as szabadulását követően villamosmérnökként dolgozott. A Szabad Kezdeményezések Hálózatának és a Szabad Demokraták Szövetségének alapító tagja. 1990–2006 között az SZDSZ, majd 2010-ig az MSZP színeiben országgyűlési képviselő.

²⁵ A Hungária-jelvényt először az 1929-ben az angliai Birkenhead mellett rendezett 3. cserkész világdzsemborira utazó magyar csapat viselte a nemzeti hovatartozás jelképeként. Azóta is élő jelkép, az egyenruha része.

kitalálták, hogy mindenki fontosnak érezze magát a táborban, hogy mindenki kap valami megbízatást, volt „géhás”, volt kultúrfelelős és a többi. És volt a Madách téren egy katonai ruhaellátó bolt, ahol mindenfélét lehetett kapni a katonai rangjelzéshez. És vettek piros posztót, abból kivágtak pajzsokat. Kitaláltak rangjelzéseket, piros, ezüstcsík, aranycsík, vastag csík, vékony csík vegyesen, plusz még ezüstcsillag, aranycsillag, kicsi, nagy – ez mind jelentett valamit. Volt csillag, ami jelölte, hogy az illető milyen tanuló, mert mi minősítettük minden év végén a gyerekeket, volt, ami azt jelölte, hogy hogyan teljesített a hittanvizsgán, akkor a táborban milyen beosztása volt, arról kapott ilyen stráfot meg olyan stráfot. A ruszkiknál alkalmazott tábornoki egyenruha a cári időkben kismiska volt ahhoz képest, amit ezek a fiúk alkottak. És ezeket fölvarrtuk a khaki ingre. Majd – mint a műegyetemi természetjáró szakosztály ifjúsági alosztálya – rendeltünk a MÁV-nál egy külön kocsit. Akkoriban ritkábban jártak a vonatok, és nagyon tömöttek voltak, szóval nehéz lett volna felszállni egy normál szerelvényre. Szépen bepakoltunk a külön kocsiba, ráakasztották a vonat végére, és az szépen megállt velük Szurdokpüspökiben, ott leakasztották, a vonat ment tovább, minket meg várt ott egy négyökrös szekér, amelyik a nehezebb cuccokat fölvitte a Muzsla-tetőre. Ott a helyi téjesztatok egymás között már azt suttozták, hogy megjöttek a cserkészek.

Ez volt az első nagyobb próbálkozásunk, és Istennek hála, szerencsésen megúsztuk. Pedig csináltunk sok minden olyat, ami mindenkinek örök emlék. Például csináltunk egy kétnapos túrát Mátra-gerince. Vittünk magunkkal egy-két sátrat a kisebbeknek, a többiek a szabadban aludtak. Teljes menetfelszereléssel ment a társaság, és visszafelé jövet már nem bírták a gyerekek, és meg kellett állnunk délben Pásztón. Bekéredzkedtünk a helyi iskolába, így jelvényestől, egyenruhástól, mindenestül. Beengedtek bennünket, a cserkészeket, mert nem ismerték azt a fogalmat, hogy turistaszakosztály, ott még a cserkészlet járt. Másnap reggel pedig Rajeczky Béni²⁶ – ciszterci szerzetes, aki Pásztóra volt száműzve, aki egyébként tanárunk volt a gimnáziumban – vendégül látott minket. Ő pásztói születésű volt, és visszament oda félig-meddig káplánnak, és addig, amíg a ciszterek nem oszlatták föl Pásztón, meghagytak nekik pár hold földet. Úgyhogy akkor a tanár úr szántott, vetett, kapált, aratott, és reggelenként misézett, mert nem melleleg pap volt. Később a földet is elvették meg a rendházat is, de a szüleinek a háza megvolt, úgyhogy maradt neki a templom meg a szülői ház. De nagyon jó kis szülői ház volt, hatalmas gazdasági udvarral, sok csirkével, úgyhogy másnap csirkepaprikást reggelizett az egész társaság a Béni bácsinál, aki nagyon félt ugyan, de levágott néhány csirkét és megfőzte nekünk.

²⁶ Rajeczky Benjamin (1901–1989), ciszterci rendi szerzetes, nagy hatású pedagógus és zenetudós, a középkori egyházi zene elismert szakértője, 1945–1950 között a pásztói rendház priorja.

– '61 tavaszán, miután letartóztatták, nagyon részletes önvallomást írt a börtönben.²⁷ Itt írta a következőt is: „Presztízskérdést csináltam abból, hogy a »mások selejtjét« összegyűjtöm, s ezekből az úgynevezett mulya gyerekekből nevelek embe-
reket.”²⁸ Ezt megvilágítaná?

– Igen, ez így volt. Ugye hozzám jött, aki jött, és jött, akit hoztak a többiek. Ezen kívül, a gyerekek nagyjából tudták, hogy ki jár ilyesmire. Még akkor is, ha nem hozzám, hanem párhuzamos, más hasonló társaságokba jártak. Azt is tudták, ha valaki kimaradt valamiért. Ha én ilyet hallottam, akkor azonnal megkerestük őt, és megpróbáltuk beszípkázni. Így aztán eléggé vidám fickók is bekerültek hozzánk, akik azért nagyobb ünnepek alkalmával ugyanolyan lesütött szemmel, összetett kézzel mentek a közös áldozásra a szentmisén, mint a többiek, aztán folytatták vidám, virgonc életüket. [...] Az egyik ilyen a Kosztolányi téri galerinek az oszlopos tagja, Tóth Tibor volt, nálunk egyszerűen csak Csont becenevű egyén, aki akkorát tudott ütni, hogy a csont törött. A vasárnapi szentáldozás többségében nem zárta ki azt, hogy valaki hét közben hullára ver másvalakit azért, mert összevesztek. [...] Akit tudtunk, és úgy éreztük, hogy nem árt a közösségnek, azt megpróbáltunk bevonni. [...] És egyetlenegyszer sem fáztunk rá. Volt aztán, aki kibírta, volt, aki megszökött, ahogy ez lenni szokott minden közösségben. Sokszor elmondtam a társaságunkban, hogy akkor is megérné valakit idehozni, hogyha csak egy olyan gondolatot jegyez meg az egészből, ami valami hibától visszatartja később. A másik pedig, hogy az emberek, ha abban a pillanatban nem is élük meg az egészet, ha olyan helyzetbe kerülnek, hogy szükségük van rá, eszükbe jut az, amit húsz éve tanultak, és akkor megélik, és akkor már megérte.

– Ez nagyon bölcs pedagógusi hozzáállás.

– Ezt nem tanultam, ezt a környezet hozta ki belőlem. Nem így születtem, és nem így indultam el, ez évek alatt kialakult.

– Ismét idézek az önvallomásából. „Célom volt, hogy ők is tanulják meg megbecsülni a más világszemléletű becsületes embereket.”²⁹

– Ezt tényleg komolyan vettem. Ez tulajdonképpen a szeresd felebarátodnak vagy a szeresd ellenségednek egy jelen társadalomra vetített, a mai kor nyelvén kifejezett megfogalmazása. Az '50-es években senki nem úgy gondolkodott, hogy ha pofont kapsz az ávón, akkor tartsd oda a másikat is, mert azt anélkül is megkapta, ugye.

²⁷ Rozgonyi György – a 2003. évi III. törvény értelmében – mint egykori megfigyelt, az elmúlt rendszer titkosszolgálati tevékenységének az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában őrzött, rá vonatkozó dokumentumait hatvan év múltán, néhány héttel az interjúkészítés előtt kapta kézbe. Ezeket megosztotta velem is, azokat a beszélgetések során együtt tanulmányoztuk.

²⁸ ÁBTL, 3.1.9. V–146835/9. (Palos György és társai) 166.

²⁹ ÁBTL, 3.1.9. V–146835/9. 170.

Hanem én arra tanítottam a gyerekeket, hogy a másik is ember, és meg kell nézni, hogy miért olyan, és akkor eldöntheted, hogy megtűröd, barátkozol vele vagy kike-rülöd. [...]

– *Mi volt a helyzet a lányokkal?*

– 1955-re felnőttek azok, akikkel '49-ben kezdtem. És úgy láttam jónak, hogy ve-lük meg kellene kezdeni a pallérozódást, hogy miként viselkedjenek a lányokkal, meg tánctanulás stb. És ekkor szedték össze az első lánycsoportot táncpartnernek. Először egy-két hűg került be, utána ezek a hűgok hozták az iskolából a barátnőket, többek közt a jelenlegi feleségemet is. (Jutkával úgy lettünk annyira jóban, hogy a következő évben a hűgomnak az egyik legjobb barátnője lett, tehát tizenkét éves korától kezdve úgy járkált ide a lakásba, mintha itthon lett volna.) Ha már együtt voltak, akkor kerítettünk egy idősebb lányt vezetőnek, a Lányi Ildikót. Itt lakott a Villányi út elején. Két öccse járt hozzánk. '56-ban sajnos távozott. De '55-ben összeszedte a lányokat, és '56 nyarán egy sikeres tánciskolai kurzus után – Jutka³⁰ még most is emlegeti – elvitte őket a Börzsönybe. Szerzett egy vikendházat, és ott tizenkét-tizenhárom év körüli kislányokkal táborozott, kirándulgattak a környéken. És főzőcskézték, ahogy illik. Amikor ez a csoport így bevált, akkor vérszemet kap-tunk, és a forradalom után szerveztünk még egyet. Honfi Marika, egy frissen végzett tanárnő vállalta el a következő korosztálynak a vezetését. [...] Amikor '56 karácso-nyán Lányi Ildikó disszidált, akkor került hozzánk Gömbi, Pergovác Erzs, aki a nagyobbik hűgom gyógytornásza volt az ortopéd klinikán. Gömbi körül mindig szikrázott a levegő. A hittanon túl mindent csinált a Jutkáéknak, amit el tud képzelni. Ő nyáron Balatonszemesre vitte a lányokat táborozni az egyik ismerősnek a villá-jába. Onnan rajzoltak ki, a környéken kirándulgattak. Balatonfenyvesen volt egy pap ismerőse, ő tartott a lányoknak lelkigyakorlatot. [...] Miután Gömbi '58-ban abba-hagyta a munkát, a következő vezető Halter Zsuzsa (később Gosztöny Gézáné) lett. Neki Süle Géza jezsuita atya volt a lelki vezetője, így Jutkáékat hozzá vitte el. [...] Így nőttek aztán fel a gyerekek, és elég sok házasság származott keresztül-kasul a társa-ságokból, még a testvértársaságokból is. [...]

– *Az eddig elmeséltek, illetve az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára dokumentumai alapján nekem úgy tűnik, jól tudott a két világ között lavírozni...*

– Mindenki lavírozott, igyekezett megtartani a saját egyéniségét, mozgott, véle-ményt nyilvánított a saját megszokott köreiből, ugyanakkor élt a társadalomban is, ami egy keményen megosztott társadalom volt. [...] Én erőteljesen azt hangsúlyoztam a vallomásban, mert így akartam védeni a társaságunkat, hogy mi tulajdonképpen békésen együtt éltünk. Mi valóban engedték a gyerekeket a KISZ-be. Veress Gábor

³⁰ Korontai Judit, a későbbi Rozgonyi Györgyné.

barátom, az egyik szimpatizáns tanárnőnek a javaslatára lett KISZ-titkár a József Attila Gimnáziumban. [...] Én mindig azt mondtam, hogy egyrészt tartsuk meg, ami a miénk, másrészt mindenkinek boldogulni kell, és ha valaki úgy látja, hogy ez kell a boldogulásához, esetleg néhány pontot jelent, nem probléma. Hangsúlyozom, nem mindenki látta így, és mégis bejutott egyetemre, például én is. De ez nem képmutatás, ez nem jelentette azt, hogy neki ki is kell tűznie a vörös csillagot, vagy hogy ő vigye elől a zászlót.

Az egészet azért csináltam, hogy egyben tudjam tartani a hittanos csoportomat, amelyik egy picit talán cserkész is lehetett volna, ha lehetett volna cserkészet. És ezekben a társaságokban jól érezték magukat az emberkék. És természetesen úttörővonalon is tartottunk kapcsolatot. Hogyne tartottunk volna akkor, amikor az ottani úttörővezető, Isten nyugosztalja, Tóth Imre, félbemaradt ciszterci novícius volt, de szerzetesi fogadalmát végig megtartotta, nem nősült meg. Csak nem élte meg, hogy visszamehessen, és pappá szenteljék. Ő is egy hozzám hasonló társaságot vezetett, de mint tanár az iskolában. És mint tanáremberre rábízták, hogy az osztályának az úttörővezetője legyen. Leadta a magyarórát, és utána elvitte az osztályát – ahol kötelező volt úttörőnek lenni – kirándulni. Ez úgy nézett ki, hogy a Rozgonyi-féle társaság segíti a kis úttörőket, meg azt az úttörővezetőt, akit csak '61-ben vettek elő, hogy a fene egye meg, te ciszter' voltál?!

– *Voltak olyan úttörővezetők is, akik hittek abban az ideológiában.*

– Voltak, hogyne. Találkoztam ilyenekkel, de én nem azokkal tartottam a kapcsolatot, hanem a hasonszőrűekkel, ahogy mondják, similis simili gaudet.³¹ Akkoriban mindenki tudta a másikról, hogy hogy gondolkodik. Volt, aki beszélt róla, volt, aki nem. [...] Mi is segítettünk, de nekünk is segítettek. Az '50-es években nagyon sokat segített az, hogy a cserkészeknek egy jelentős része a turisták között élte tovább az életét. És e fölött a hatalom egy darabig szemet hunyt, vagy legalábbis úgy tett. Engem Székely Miklós³² – akit egyébként Moszkvából engedtek a turista szövetség élére – vett oda Thuróczy Lajos³³ mellé, aki még ma is él. Ő borzasztó sokat segített nekem, annak ellenére, hogy sejtette, hogy miféle társaság vagyunk. Persze nem a hittant sejtette, hanem a cserkészetet. Körül volt véve nyugalmazott cserkész-tisztekkel meg szimpatizánsokkal. Ők sokban segítettek a túlélésben. Azt kell mondanom, hogy nem találkoztam olyan emberrel a turistáknál, aki ne segített volna

³¹ Hasonló a hasonlóknak örül.

³² Székely Miklós (1921–2006), 1948 után a Magyar Természetbarát (járó) Szövetség titkára, majd az Országos Természetjáró Társadalmi Szövetség titkára, az MTSZ főtitkára, az OTSH főosztályvezetője.

³³ Thuróczy Lajos (1925), a Magyar Természetjáró Szövetség (tisztelőtbeli) elnöke. Az Országos Kéktúra mozgalom egyik megálmodója és aktív résztvevője.

minket, akár kértük, akár nem. Lehetséges, hogy öt perc múlva írta rólunk a jelentést, de akkor is segített.

– *Mi volt a főnöki társaság? És helyezzük el időben, hogy mikortól volt ez.*

– Ez tulajdonképpen attól a perctől kezdve volt, hogy Barlaytól különvált a társaság. A kiscserkészcsapatnak az egyik vezetőtisztje volt Nobilis Gábor,³⁴ aki egy évvel idősebb volt nálam, és nagy cserkészrutinja volt. Kölley Gyurka, aki korábban a parancsnok volt, az enyém is, akkor már a Gulagon „szórakozott”. Tehát Nobilist tekintettük szellemi vezetőnknek. Nobilis Gábor vállalta a szellemi továbbképzését annak a nála egy-két évvel fiatalabb garnitúrának, akik közvetlenül foglalkoztak a gyerekekkel. Így alakult ki ez a társaság.

– *Kik a legfontosabbak ebben a történetben?*

– Tarnay Gyuszi osztálytársam volt, Tóth Imrét már említettem, aki félbemaradt ciszterci novícius volt. Akkor volt a Csizmás Miska, aki 1956-ban disszidált. Egyetemista vonalon legjobban mozgott a Gáldi Zoli, segítettek még az Éry-ikrek, Éry Béla és Éry Gyuri. Volt a Strohhoffer Zoli, aki 1956-ban kénytelen volt kimenni, mert a csoportjának egy részével a Bartók Béla út tetejéről lőtték a ruszkiakat, és úgy gondolta, hogy célszerűbb, ha távozik. Ők jutnak most eszembe.

– *És hogy ment ez a továbbképzés?*

– Egy hónapban egyszer összejöttünk, és akkor [Nobilis] Gábor valami témáról, ami a korosztályunknak megfelelő volt, etikáról, apologetikáról tartott előadást, esetleg ellátott minket egy-két olyan szamizdattal, ami megbízható papoktól származott, például Barlay Szabolcstól, függetlenül a konfliktusunktól, vagy Havass Géza atyától. Amit már említettem, hogy pótpapokat szereztünk magunknak lelki tanácsadónak, az nem úgy történt, hogy a Barlay atyától leváltunk, aztán másnap azt mondtuk, jó, akkor most gyere, te leszel a tanácsadónk. Ez körülbelül egy év alatt alakult ki. Például a Gáldiék a Placid atyát,³⁵ amikor előkerült a Gulagról, rögtön beszippantották. Mi – ahogy már meséltem – az Arató Miklós atyát, meg Keszthelyi Jeromost választottuk lelki tanácsadónak.

³⁴ Nobilis Gábor (1931–1998), cserkészoktató. A szentimrevárosi katolikus ifjúsági mozgalom egyik nagy tekintélyű vezetője.

³⁵ Olofsson Károly Placid (1916–2017), bencés szerzetes, tanár. A háborút követően Budapesten tanított 1946-os letartóztatásáig. A szovjet katonai bíróság tíz év hadifogságra ítélte. A Szovjetunióból 1955 végén tért haza, előbb egy fűrésztelepen, majd fővárosi kórházak mosodaiban dolgozott, mivel rendjébe nem térhetett vissza. A hetvenes évek közepétől kisegítő lelkész a Budai Ciszterci Szent Imre-plébánián. Ld. OLOFSSON Károly Placid: *A túlélés szabályai a Gulágon*. https://www.szepe.hu/irodalom/pedagogia/tped_053.html (2020. december 21.) – ÉZSIÁS Erzsébet: *A hit pajzsa. Olofsson Placid atya élete*. Budapest, Papyrus Book, 2004. http://www.ppek.hu/konyvek/Ezsias_Erzsebet_A_hit_pajzsa_Olofsson_Placid_atya_elete_1.pdf (2020. december 21.)

– *Készültek arra, hogy ez a tevékenység egyszer igazán szemet szúr a hatóságoknak, és nem tudják folytatni?*

– Igen, persze. Úgy beszéltük meg, hogyha valami mégis lenne – de miért is lenne valami: csak szólnak, ha nem tetszik, amit csinálunk –, ha valakit elvisznek, azért hogy nehogy olyan jellege legyen, hogy jaj, beismerjük az illegális voltunkat, egy darabig csinálják tovább az egészet. Ha csak engem vittek volna el és senki mást, akkor ez működött volna, de tekintettel arra, hogy az égegyadta világon mindenkit elvittek egy éjszaka alatt, akit elérhettek és arra méltónak tartottak, ezért nagy pánik lett a kerületben. Az enyéme pár hétig még együtt maradtak, és nagyon érdekes volt, hogy miként. Az egyik kisvezetőm, Tibi, elsőéves egyetemista volt, amikor 1960 nyarán bedobta a törülközőt. Azt mondta nekem: „Ne haragudj, Gyurka, de az én istenhitem valahogy nem megy, én ezt nem csinálom tovább, mert nem hiszek Istenben.” Akkor én azt mondtam neki, hogy „jó, ilyesmi előfordul, vegyük úgy, hogy náthás vagy, de addig, amíg talállok valakit a helyedre, addig csináld tovább”. „Jó, addig csinálom tovább.” Ez tartott 1961. február 6-ig. Akkor lekapcsoltak minket. És február végén, ha jól emlékszem, a Kruspér utcában a Halász szülőknél megjelent Tibi, és közölte, hogy ő átvette a Rozgonyi-féle csoportnak a vezetését, minden megy tovább, és nyugodtan engedjék a gyerekeket a vezetőkkel. Aztán néhány hét után, amikor látták, hogy tényleg komoly baj van, és kezdték őket is behívogatni, akkor leálltak, és akkor gyakorlatilag az egész megszűnt. Tibinek ez három évébe került, három évre kitiltották miattunk az egyetemről, de aztán befejezte, és boldogan él, és egy kicsit cserkészkedik is. [...]

De a barátságok megmaradtak. Én magam úgy jöttem ki a börtönből, hogy megkérdezték, hogy hogy lesz, mint lesz a jövőben, és én kerek perec megmondtam, hogy én nem fogok az úttest túlsó oldalára átmenni, ha a régiakkal találkozom. A szervezkedést befejeztük, elszámoltunk, én adtam annyi, maguk adtak ennyi, kész, kvittek vagyunk. Ennek az eredménye az volt, hogy rajtam lógott állandóan egy csomó besúgó, minden lépésemet jelentették, de engem azóta sem bántott senki, egy бүдös szót nem szólt hozzám ebben a témában senki. Így aztán táncos összejövetelek, baráti társaságok, kisebb kirándulások is előfordultak. [...]

– *Éreztek-e valamit, ami beharangozta volna azt, ami végül is történt? A letartóztatásoknak, a pernek valami előjele elért magukhoz?*

– ’58-tól voltak kisebb előjelek. ’59–60-ban már volt egy-két kis barátunk, aki kiszállt a mozgalmunkból azzal, hogy megsúgta, hogy őt már megkeresték, sőt, be is szervezték, ezért hogy ne legyen miről beszélni, inkább itt hagy minket.³⁶ [...]

³⁶ Az állambiztonsági megfigyelésekről ld. WIRTHNÉ DIERA, 2015., különösen a „Titkos nyomozati szakasz” fejezet, 109–113.

1960-ban, tehát már a vége felé, volt egy nemzetközi ifjúsági tábor Balatonfüreden, ahol turistaként nemcsak mi, hanem négy vagy öt hozzánk hasonló budapesti cég turistaként képviseltette magát tizenöt-hús-huszonöt-harminc emberrel. A pontos névsor a Történeti Levéltárban megtalálható a nyomozati anyagok között. [...] Itt bekéredzkedett hozzánk a táborba egy fiatal, magát egyetemistának valló srác. Nagyon szimpatikus fiatalember volt, Gyurka volt egyébként. Mondtuk, miért ne? Elfér, titok nincs. Legföljebb az, hogy a többi táborban nem imádkoztak reggel és este nyilvánosan egy csoportban. De hát ezt eltűrték nekünk. Na most, ez az emberke, úgy látszik, jól érezte magát köztünk, és valószínűleg a korábbi – negatív – információival ellentétes dolgokat tapasztalt, mert egyik nap furcsa dolog történt. Az egyik emberke, akit leküldtünk vásárolni, nem jött vissza. Kerestük, aztán bementünk a rendőrségre is szólni, hogy hiányzik egy ember. Ott azt közölték velünk, hogy bement vitorlázni egy barátjával a tóra, befordultak a vízbe, és mivel rosszul volt, hazament a szüleihez. Ezen kicsit csodálkoztunk. A táborba visszamenve ezt elmeséltem a többieknek. És ekkor félrevont engem ez a Gyurka, és a legmélyebb titoktartást kérve közölte velünk, hogy ne ijedjünk meg, nem történt semmi baja, nem volt vitorlázni, hanem információszerzés céljából megfogták, kihallgatták, és utána, hogy ne szólhasson erről nekünk, hazavitték a szüleihez. (Nem is szólt azóta sem erről, annyira be volt ijedve, függetlenül attól, hogy később a házasságomnál ő volt az egyik tanúm.) És utána – akkor már bemutatkoztunk egymásnak – a főhadnagy úr elbúcsúzott tőlünk azzal, hogy akkor ő el is megy. [...]

Tudtam, hogy figyelnek. Például volt Szlovákiában, Dobsina fölött egy nemzetközi turistatalálkozó, ahová a harminctagú magyar delegációt én vezettem volna. És gyakorlatilag az utolsó pillanatban bevonták az útleveletemet, és töröltek a listáról. A többiek mehettek. Ez félreérthetetlen jelzés volt. [...]

Akkor már – hogy kicsit nagy szavakat használjak – úgy éreztem, hogy kimondták ránk a halálos ítéletet. És akkor az ember megvonta a vállát, azt mondta, hát akkor mit csináljunk, ha egyszer számonkérik, akkor az előző tíz évet valószínűleg nem lehet letagadni. Akkor már csináljuk addig, ameddig lehet – ez volt az álláspontom. És egyébként beigazolódott, mert azok közül, akik néhány éve valamilyen ok miatt abbahagyták, volt, aki grammra ugyanannyit kapott, mint én. Én három és fél évet kaptam, ő is, pedig már három évvel korábban abbahagyta. Akkor viszont utólag azt mondja az ember, hogy megérte. [...]

– *Hallottam, hogy nem csak kirándulás és hittantanulás volt...*

– Csináltunk hülyeségeket – ma már én is ezt mondanám, hiszen azóta nagyszülő is vagyok. Például 1960 őszén az ingatlankezelő vállalatnál dolgoztam, és előléptettek egy magasabb beosztásba, és annak a státusznak az egyik munkaköre volt a romos Citadellának a karbantartása, illetve a Citadella kulcsa is az én fiókomban

volt. Az utolsó közös karácsonyt ott rendeztük meg a Citadellában. Azelőtt a karácsonyokat vagy lakáson rendeztük, de többségében kimentünk a szabadba, a Pilisbe vagy a budai hegyekbe, vittünk fenyőt, földíszítettük, és ott volt egy félórás–háromnegyed órás megemlékezés. Sőt, voltunk a Szemlő-hegyi-barlangban is. 1960 karácsonján viszont úgy gondoltam, itt van a Citadella, senki nem használja, majd mi használjunk. Vittünk karácsonyfát, szépen megtartottuk az ünnepséget, és hazamentünk. Érdekes, hogy ennek a karácsonynak sehol, egyetlen nyomozati anyagban nem találtam nyomát. [...]

Aztán volt egy óriási nagy záróbuli szilveszterkor. Az egyik hozzánk hasonló társaságban vezető szerepet betöltő emberke lakásán volt egy nagy kerületi buli, ahova mindenki meg volt hívva, akit ismertünk. Szerintem éjfélig ott száz-százötven ember megfordult. Az egyik sarokban másfél méter magasan tornyosultak a télikabátok, hogy ki hogy találta meg, rejtély. [...]

– *Az egyik lánycsapat tagja azt mesélte nekem, hogy annak idején ő nem is tudta, hogy illegális szervezkedésben vesz részt. Ez nem furcsa?*

– Egyáltalán nem! Ahogy már többen megállapították, és a *Búvópatakokban* Kamarás István meg is írta, ez fű alatti dolog volt. Egyrészt nem akartunk pánikot kelteni. Másrészt pedig az volt a meggyőződésünk, hogy semmi törvénytelen nem teszünk. Magyarországon nem győzték hangoztatni, hogy milyen örületes nagy vallásszabadság van, és erre hivatkozva azt mondtuk, hogy csináljuk, csak nem kell nagydobra verni, nem kell reklámozni. És ha valaki kérdez, akkor mindenről lehet beszélni. Nem kell hirdetni, de ha kell válaszolni, mindenről lehet beszélni. Egyre kell vigyázni, hogy csak azt szabad mondani, ami igaz! [...]

Gyakorlatilag a Fő utcán is bebizonyosodott, hiszen mint már említettem, a különböző önvallomásaimmal is az volt a fő problémájuk a nyomozóknak, hogy őket az nem érdekli, hogy én vallásoktatásban mivel foglalkoztam, mit tanítottam stb., hanem eleve bele akarták magyarázni, hogy azért oktattam vallást, mert az eljövendő rendszerváltás számára elitet akartunk képezni. Mivel ez egy objektív idealista világnézet, ha valaki vallásos, az nyilvánvalóan nem fér össze a hivatalos állásponttal, a materializmussal. Tehát aki a materializmus ellen van, az eleve a rendszer ellen van. Sajátos logika. [...]

– *Tehát az elitképzés vádja is jogtalan volt...*

– Eszünkbe se jutott, hogy lesz rendszerváltás. Azt, hogy elitet képzünk, azt nem mi mondtuk, hanem a kihallgatóink, a vádlóink. Mi ezzel nem foglalkoztunk. [...] Az volt a lényege az egésznek, hogy mi nem alkottunk külön testet, szervezkedést, legalábbis én úgy éreztem, hanem abban a társadalomban, ami éppen adott volt, abban éltünk, és megpróbáltunk abban úgy élni, ahogy a krisztusi tanítások szerint helyesnek láttuk. Teljesen nyíltan voltunk három nemzetközi táborban a turistákkal.

És ott, ahol a legszélsőségebb kommunista turistacsoportoktól, vasasoktól kezdve mindenféle emberke volt, mi reggel fölkelünk, zászlófelvonás, közös ima. Nem azt mondtuk, hogy bújjunk el, mert most imádkozunk, hanem mi így szoktuk csinálni, és ezt mindenki tudomásul vette. Nem volt ebben semmi titkos. [...]

Aztán februárban jöttem haza az egyik gyűlésről, érettségi előtt álló társaságnak tartottam apologetikát a Fadrusz utcában. [...] Két úr állt a ház előtt. Megkérdezték, hogy „kedves uram, maga Tóth Mihály?”, vagy valami ilyen nevet mondtak. Mire válaszoltam, „nem az vagyok, hanem Rozgonyi György”. „Jó, akkor jöjjön velünk!”

Rozgonyi Györgyöt 1961. február 6-án tartóztatták le, és augusztus 1-én a Palos György és társai perben – amely a „Fekete Hollók”-ügy³⁷ egyik mellékpere volt – koholt vádakkal, a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel büntetésében három és fél év börtönbüntetésre ítélték. 1963 tavaszán szabadult. Mielőtt kiengedték volna a börtönből, az állambiztonság munkatársa, a politikai rendőrség nyomozója „elbeszélgetett” vele, megpróbálta beszervezni. „Akkor megbeszéltük, hogy a besúgósdí, az nem. [...] Volt egy olyan elképzelés, hogy egy álcserkész szervezetet hoznak létre – ez a kádári enyhülési időszak volt –, és fölajánlották, hogy csináljam azt én. Hülye lettem volna ilyenmibe belemenni. Ezt a témát lezártam, elszámoltunk egymással, kész. Úgyhogy én megúsztam az egészet úgy, hogy nyakamon volt mindig egy csomó ember, akikről én akkoriban nem tudtam, bár sejtettem, hogy törődnek velem, szeretnek a rendőrségen, minden lépésemet követik.” Gyurka megérzése az ÁBTL-ben őrzött dokumentumok tanúsága szerint helytálló volt.³⁸

Húsz éven át távol tartotta magát tanítványaitól, barátaitól, nagyon keveset találkozott még azokkal is, akik közel álltak hozzá, egyfajta önként vállalt szociális karanténba vonult. „A szabadulásom után az ilyen jellegű kapcsolatokat nem élesztettem föl, nem akartam, hogy miattam kerüljenek emberek börtönbe pusztán azért, mert engem ismernek. [...] Én úgy éreztem, hogy mi, akik bent voltunk, ragályosak vagyunk. És ezt a ragályt nem szabad terjeszteni. Többé-kevésbé vigyáztunk ma-

³⁷ A Fekete Hollók-ügy a Kádár-korszak legnagyobb egyházellenes rendőrségi akciója volt. Ld. WIRTHNÉ DIERA, 2015., különösen Az állambiztonság „pertérképe” (170–175.) és A történetész „pertérképe” (175–191.) fejezetek. – Soós Viktor Attila: Ifjúsági vezetők „begyűjtése” (1961). A „Fekete Hollók”-ügy. In: TABAJDI szerk., 2017. 132–137. <https://katakomba.cserkesz.hu/tartalom/tanulmany/22/> (2020. december 12.)

³⁸ Ld. a 27. lábjegyzetet. Rozgonyi Györgyöt 1981-ig megfigyelték.

gunkra, megnéztük, hogy kivel és mennyit találkozunk. [...] Ösztönösen kerültük a rendszerességet. És ez a szokás beleidegződött az emberbe.”

Továbbra is technikus volt, majd építésvezető lett. Elvégezte az építési technikumot, és ezzel megszerezte a tervezői jogosultságot. Középvezetői beosztásban, később tervezőiroda-vezetőként dolgozott. A rendszerváltáskor családi építési vállalkozást indított fiával, és 2010-ig ott dolgozott.

Gyurkát a börtönön túl még egy nagy próbatétel elé állította az élet. Szabadulása után két évvel kötött nagyon rövid házassága, illetve a válás lehetetlenné tette, hogy 1969-ben élete párjával, Korontai Judittal egyházi szertartás keretében kössék össze életüket. Három gyermeket neveltek fel együtt, három unokájuk született. A rendszerváltáskor nem kapcsolódott be az újjáalakult cserkészmozgalom munkájába, pedig tapasztalata, tudása alapján neki is ott lett/lehetett volna a helye. „Gyakorlatilag kivontam magam minden alól, ezt így lehet összefoglalni. Abból a megfontolásból, hogy én nem olyan alkat voltam, aki a tudásával tudott nevelni, hanem a példával. Úgy alakult az életem, hogy 1965-ben pár hónap házasság után elváltam, tehát a továbbiakban nem voltam már kristálytisztá példa. Én nemcsak elvált voltam, hanem idézőjelben bűnben éltem, és ezért nem járulhattam a szentségekhez. A talaj kicsúszott alólam, nem volt önbizalmam. És ezen a téren az utolsó hétig jóformán nem változott semmi.” Aztán ötven év múltán, 2019. július 14-én Székesfehérváron, a ciszterci templomban végre megtarthatták katolikus esküvőjüket. Gyurka az egyházjog szerint első felesége halálával szabad állapotúvá vált. Isten áldása és az egyházjogilag érvényes házasság nagyon fontos volt számukra, hiszen így már ők is a szentáldozáshoz járulhattak. Az esküvő után két nappal büszkén mutatták nekem az asztalon a menyasszonyi csokrot. Alig egy évvel később, 2020. június 20-án Gyurka meghalt, és felesége, Judit július 11-én követte őt.

Nyugodjanak békében!